

8. Гришко У.П. Захист прав споживачів транспортних послуг : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника». Івано-Франківськ, 2017. 19 с.
9. Банасевич І.І. Поняття та сутність правовідносин за участю споживачів. *Юридичний бюлетень: наук. журнал*. 2018. № 7 (7). Ч. 1. С. 177–182.
10. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. Теорія держави і права. Академічний курс. Підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2006. URL: http://ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/part2/402.htm/.
11. Котюк В.О. Теорія права : Навчальний посібник для юрид. фак. Київ : Вентурі, 1996. 208 с.
12. Луць Л.А. Загальна теорія держави і права : Навчально-методичний посібник (за кредитно-модульною системою). Київ : Атіка, 2007. 412 с..
13. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : навчальний посібник. 9-е вид., зі змінами. Львів : Край, 2007. 188 с.
14. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : Підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.

УДК 347.453

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.5-1.8>

ГАБРІАДЗЕ М.Р.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ЛІЗИНГУ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Статтю присвячено дослідженню окремих аспектів правового регулювання договору лізингу за цивільним законодавством України, його міжгалузевим зв'язкам із господарським правом, підприємницькою діяльністю та регулюванню окремих питань цивільно-правових відносин відповідно до Закону України «Про фінансовий лізинг».

На початку статті логічно розглянуто поняття «договір» відповідно до Цивільного кодексу України та надано погляди науковців на поняття «договір». На підставі викладеного зазначено, що поняття «договір» у Цивільному кодексі України є більш логічним та зрозумілим, ніж більшість визначень, які надають фахівці в галузі цивільного права.

Проблемним питанням, що розглядається в науковій статті, є саме поняття «лізинг». У визначенні поняття «лізинг» є те, що в більшості досліджень, присвячених лізингу, припускається вибір одного з відомих підходів у використанні терміна «лізинг», але під час тлумачення терміна «лізинг» існують значні відмінності в описанні «лізингу» як економічних, господарських або інвестиційних відносин, і складається враження про велику кількість форм одного і того ж по суті явища, тому є підтвердження та існування одночасно двох понять на рівні законодавства, а саме «лізинг» та «фінансовий лізинг».

Основна частина статті присвячена правовому регулюванню договору лізингу за цивільним законодавством України, а саме питанням про істотні умови договору лізингу, строки договору лізингу, предмет договору лізингу та питання про суб'єкти договору лізингу, їх права та обов'язки. Автор наголошує, що лізинг – це цивільно-правові відносини, які врегульовані главою 58 ЦК України та Законом України «Про фінансовий лізинг» і мають таку побудову: по-перше, лізингодавець та лізингодержувач укладають договір фінансового лізингу, в якому зумовлюються істотні умови договору; по-друге, між лізингодавцем та продавцем (постачальником) укладається договір купівлі-продажу або поставки, відповідно до якого

лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до договору фінансового лізингу.

Узагальнюючи інформацію, надану в основній частині статті, присвяченій правовому регулюванню договору лізингу за цивільним законодавством України, варто зазначити, що правове регулювання договору лізингу є неоднозначним та вимагає більш детального регулювання на рівні Цивільного кодексу України або ж на рівні законів або підзаконних нормативно-правових актів, наприклад, як у Законі України «Про фінансовий лізинг».

Ключові слова: договір, правове регулювання, лізинг, договір лізингу, фінансовий лізинг.

The article is devoted to the research of certain aspects of the legal regulation of the leasing contract under the civil law of Ukraine, its inter-branch relations with commercial law, business activity and regulation of certain issues of civil legal relations in accordance with the Law of Ukraine “On Financial Leasing”.

The concept of “contract” in accordance with The Civil Code of Ukraine is logically considered at the beginning of the article and the views of scientists on the concept of “contract” are given. Based on the foregoing, it is stated that the concept of “contract” in The Civil Code of Ukraine is more logical and understandable than most definitions given by experts in the field of civil law.

The problematic issue addressed in the scientific article is the concept of “leasing”. The definition of “leasing” is that most studies assume the choice of one of the known approaches to the use of the term “leasing”, but when interpreting the term “leasing” there are significant differences in the description of “leasing” as an economic, business or investment relationship, and there is the impression of many forms of the same phenomenon, so there is the confirmation and existence of two concepts at the legislative level, namely “leasing” and “financial leasing”.

The main part of the article is devoted to the legal regulation of the leasing contract under the civil law of Ukraine, namely the issues of the essential terms of the leasing contract, the term of the leasing contract, the subject of the leasing contract and the subjects of the leasing contract for their rights and obligations.

The author emphasizes that leasing is a civil-law relationship governed by Chapter 58 of the Civil Code of Ukraine and the Law of Ukraine “On Financial Leasing” having the following structure: first, the lessor and lessee conclude a financial lease agreement, which stipulates the essential terms of the agreement; second, a sales contract is entered into between the lessor and the seller (supplier), under which the lessor undertakes to acquire the property from the seller (supplier) under the financial lease agreement.

Summarizing the information provided in the main part of the article on the legal regulation of the leasing contract under the civil law of Ukraine, it should be noted that the legal regulation of the leasing contract is ambiguous and requires more detailed regulation at the level of The Civil Code of Ukraine or at the level of by-laws, for example, as in the Law of Ukraine “On Financial Leasing”.

Key words: contract, legal regulation, leasing, leasing contract, financial leasing.

Вступ. Ринок лізингових послуг в Україні перебуває у стадії застою, велика кількість операторів ринку припинила свою діяльність. З одного боку, це спричинено факторами соціально-політичними та економічними, а з іншого – недосконалістю нормативно-правового регулювання правовідносин лізингу. Особливу стурбованість викликає вихід із вітчизняного ринку іноземних лізингових компаній, представників міжнародних фінансових груп, що призвело до скорочення можливостей щодо залучення іноземних інвестицій у вітчизняні сектори економіки, але незважаючи на перешкоди та труднощі відповідно до статистичних даних зазначається, що нині ринок лізингу в Україні повільно відновлюється після різкого зменшення кількості лізингових угод на 42% у 2015 році. На початку 2017 року кількість нових укладених договорів збільшилася в 2,2 раза. В Україні станом на 1 січня 2018 року сума чинних договорів фінансового лізингу всіх типів становила 41 122,92 млн грн. На українському ринку найбільше користуються лізингом дві галузі – транспортна та сільське господарство. Найбільший потенціал для проник-

нення лізингу в Україні мають такі нові сегменти економіки, як IT-сфера, медицина (медичне обладнання), дорожнє будівництво, логістика, нерухомість, інфраструктура, переробка відходів, альтернативна та відновлювальна енергетика [1]. Таким чином, правове регулювання лізингу є важливим чинником у зміцненні вітчизняної економіки.

Під час роботи над науковою статтею ми користувалися науковими доробками та вивчали точки зору на окреслену проблему таких вчених: Д.С. Січко [2], Л.П. Снігір [3], Т.І. Галецька [4], Б.В. Дергалок [5], О.А. Левченко [6], Ю.М. Перетяцько [7], Н.Д. Фаюра [8], І.В. Горіславська [13], Л.В. Недеря [14], С.В. Павличук [14], С.П. Ніколаєва [15], І.В. Клименко [15], М.І. Панченко [17], В.О. Гончаренко [18] та інших.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз питання про істотні умови, предмет й суб'єкт договору лізингу та дослідження проблематики правового регулювання договору лізингу за цивільним законодавством України. На підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що питання правового регулювання договору лізингу є актуальним, що зумовлює доцільність його дослідження на рівні наукової статті.

Результати дослідження. Відповідно до ч. 1 ст. 626 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), «договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків» [9], але незважаючи на законодавче визначення поняття «договору» в цивілістиці питання щодо проблематики поняття «договір» є дуже актуальним.

Загалом договір у цивілістичній науці вживається в кількох правових значеннях: як угода, як правовідношення, як підстава виникнення зобов'язання, як документ про фіксацію укладення угоди, а інколи – як саме зобов'язання [10, с. 39]. Вважаємо, що автори навчального посібника «Договірне право України» надають найширше поняття договору та його проявів.

Договір – це одна з головних підстав виникнення, зміни або припинення зобов'язань і найпоширеніший у практиці вид цивільно-правових правочинів [11]. Це поняття означає, що укладання договору є початком виникнення цивільних праводносин, заперечувати це визначення неможливо, тому що з часів Римського права це є аксіомою.

На думку О.В. Сідей, договір необхідно визначати «як домовленість (волевиявлення) двох або більше осіб, визначену у встановленій законом формі та спрямовану на досягнення єдиного правового результату, що виражається у встановленні, зміні або припиненні цивільних прав та обов'язків». Правильне розуміння поняття вищевказаної категорії уможливило висновки про його сутність, механізм застосування та ефективність регулювання відносин [12, с. 114–115]. Надане О.В. Сідей визначення поняття «договір» є водночас правовим та теоретичним, з одного боку, в ньому зазначено про виникнення цивільних прав та обов'язків, а з іншого – про теоретичне осмислення договору.

Вважаємо, що в нашій науковій статті варто підтримуватися поняття «договір», зазначеного у ч. 1 ст. 626 ЦК України [9], воно є більш логічним та зрозумілим, ніж більшість визначень, які надають фахівці в галузі цивільного права. Розглянувши поняття договору, варто перейти до головного питання нашого дослідження – правового регулювання договору лізингу.

І.В. Горіславська визначає правову природу лізингу як цілісну тресторонню угоду, яка має ознаки договорів купівлі-продажу, позики, кредиту, оренди, інвестиції та інших [13, с. 261].

Л.В. Недеря та С.В. Павличук визначають лізинг як сукупність певних процедур між суб'єктами лізингової діяльності, за якими лізингоотримувач отримує в користування актив від лізингоотримувача на визначений строк за встановлену плату [14]. Це твердження цілком відповідає нормам ЦК України [9] та Закону України «Про фінансовий лізинг» [16] воно є дуже лаконічним та змістовим.

Є думка, що лізинг варто розглядати як комплексний правовий інститут, що складається з норм різних галузей права, основу якого становлять цивільно-правові норми, які, однак, тісно пов'язані з нормами фінансового, податкового, митного та адміністративного законодавства [15, с. 55], договір лізингу включає в себе комплекс господарських операцій, що потребують бухгалтерського відображення у звітності лізингової компанії.

Правове регулювання договору лізингу за цивільним законодавством України регулюється главою 58 ЦК України [9], яка йменується «Найм (оренда)». Відповідно до ст. 4 Закону України «Про фінансовий лізинг» [16] суб'єктами лізингу можуть бути:

- лізингодавець – юридична особа, яка передає право володіння та користування предметом лізингу лізингоодержувачу;
- лізингоодержувач – фізична або юридична особа, яка отримує право володіння та користування предметом лізингу від лізингодавця;

– продавець (постачальник) – фізична або юридична особа, в якій лізингодавець набуває річ, що буде передана як предмет лізингу лізингоодержувачу;

– інші юридичні або фізичні особи, які є сторонами багатостороннього договору лізингу.

Відповідно до ч. 1 ст. 806 ЦК України «за договором лізингу одна сторона (лізингодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (лізингоодержувачеві) в користування майно, що належить лізингодавцю на праві власності і було набуто ним без попередньої домовленості із лізингоодержувачем (прямий лізинг), або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов (непрямий лізинг), на певний строк і за встановлену плату (лізингові платежі) [9].

До договору лізингу застосовуються загальні положення про найм (оренду) з урахуванням особливостей, встановлених параграфом 6 глави 58 ЦК України. До відносин, пов'язаних із лізингом, застосовуються загальні положення про купівлю-продаж та положення про договір поставки, якщо інше не встановлено законом. Особливості окремих видів і форм лізингу встановлюються законом [9].

Очевидні дві конструкції лізингу: договірна та операційна. І це при тому, що ці правові відносини оформлюються договором. Недарма лізинг визначено як особливу форму оренди, пов'язану з передачею в користування машин, обладнання, інших матеріальних засобів і майна. Вона надає змогу підприємцям розширювати і модернізувати виробництво, не витрачаючи грошових коштів для інвестицій у власний основний капітал, а сплачуючи лише лізингові платежі [17, с. 362].

Головною відмінністю фінансового лізингу від звичайного договору найму (оренди) є те, що лізингодавець передає лізингоодержувачу в тимчасове володіння і користування майно з правом викупу, яке він спеціально купує для нього в продавця, якого, як правило, вказує сам лізингоодержувач [18].

Частиною 1 ст. 807 ЦК України [9] передбачено, що предметом договору лізингу може бути неспоживна річ, визначена індивідуальними ознаками, зрахована відповідно до законодавства до основних фондів.

Більш ширше визначення того, що не може бути предметом лізингу, надане в ч. 2 ст. 3 Закону України «Про фінансовий лізинг» [16], а саме не можуть бути предметом лізингу земельні ділянки та інші природні об'єкти, єдині майнові комплекси підприємств та їх відокремлені структурні підрозділи (філії, цехи, дільниці).

Закон України «Про фінансовий лізинг» у ст. 6 розкриває істотні умови договору лізингу. Договір лізингу має бути укладений у письмовій формі. Істотними умовами договору лізингу є: предмет лізингу; строк, на який лізингоодержувачу надається право користування предметом лізингу (строк лізингу); розмір лізингових платежів; інші умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди [16].

Розглядаючи питання щодо договору лізингу варто звернутися до судової практики. Основними проблемами судової практики є:

– обов'язкове нотаріальне посвідчення договору фінансового лізингу. Висновки Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду. Справа № 310/10926/15-ц: про недійсність (нікчемність) договору фінансового лізингу у зв'язку із недотриманням сторонами вимог чинного законодавства України щодо його нотаріального посвідчення [19];

– фінансовий лізинг – ліцензійна діяльність (обов'язкове отримання відповідної ліцензії). Висновки Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду. Справа № 310/10926/15-ц: діяльність із надання будь-яких фінансових послуг, що передбачають пряме або опосередковане залучення фінансових активів від фізичних осіб, може здійснюватись лише фінансовими установами після отримання відповідної ліцензії [19];

– труднощі стягнення платежів із лізингоотримувача за фактичне користування об'єктом лізингу після розірвання договору. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду. Справа № 911/3483/16: якщо умови укладеного між сторонами у справі договору про фінансовий лізинг передбачають можливість нарахування лізингодавцем плати за користування об'єктом лізингу після закінчення або дострокового розірвання договору лізингу, то нарахування плати за фактичне користування об'єктом лізингу припиняється з моменту повернення лізингоодержувачем об'єкта лізингу лізингодавцю та, відповідно, нарахування плати за фактичне користування об'єктом лізингу за відповідний період є правомірним [20].

Якщо відповідно до договору непрямого лізингу вибір продавця (постачальника) предмета договору лізингу був здійснений лізингоодержувачем, продавець (постачальник) несе відповідальність перед лізингоодержувачем за порушення зобов'язання щодо якості, комплектності, справності предмета договору лізингу, його доставки, заміни, безоплатного усунення недоліків, монтажу та запуску в експлуатацію тощо. Якщо вибір продавця (постачальника) предмета договору лізингу був здійснений лізингодавцем, продавець (постачальник) та лізингодавець несуть перед лізингоодержувачем солідарну відповідальність за зобов'язанням щодо продажу (поставки) предмета договору лізингу. Ремонт і технічне обслуговування предмета договору лізингу здійснюються продавцем (постачальником) на підставі договору між лізингоодержувачем та продавцем (постачальником).

Сплата лізингових платежів здійснюється в порядку, встановленому договором. Лізингові платежі можуть включати:

- суму, яка відшкодовує частину вартості предмета лізингу;
- платіж як винагороду лізингодавцю за отримане в лізинг майно; компенсацію відсотків за кредитом;
- інші витрати лізингодавця, що безпосередньо пов'язані з виконанням договору лізингу.

Документальне оформлення операцій фінансового лізингу для лізингоодержувача можна поділити на п'ять стадій:

- підготовка;
- укладання договору фінансового лізингу;
- надходження об'єкта фінансового лізингу;
- поліпшення об'єкта фінансового лізингу;
- відображення в реєстрах та фінансовій звітності [7, с. 78].

Варто зазначити, що станом на 30.09.2019 р. у Державному реєстрі фінансових установ налічувалось 975 фінансових компаній. Крім того, 165 юридичних осіб – суб'єктів господарювання не є фінансовими установами, але мають визначену законами та нормативно-правовими актами змогу надавати послуги з фінансового лізингу (лізингодавців) [21].

Таким чином, лізинг – це цивільно-правові відносини, які врегульовані главою 58 ЦК України [9] та Законом України «Про фінансовий лізинг» [16] і мають таку побудову:

- по-перше, лізингодавець та лізингоодержувач укладають договір фінансового лізингу, в якому зумовлюються істотні умови договору;
- по-друге, між лізингодавцем та продавцем (постачальником) укладається договір купівлі-продажу або поставки, відповідно до якого лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до договору фінансового лізингу.

Висновки. Лізинг за своєю природою є видом найму (оренди) майна, коли майно передається лізингоодержувачеві лише в користування, на відносини лізингу поширюються загальні положення параграфу 1 глави 58 Цивільного кодексу України з урахуванням особливостей, встановлених параграфом 6 глави 58 Цивільного кодексу України та Законом України «Про фінансовий лізинг», але варто зазначити про те, що правове регулювання договору лізингу є неоднозначним та вимагає більш детального регулювання на рівні Цивільного кодексу України або ж законів або підзаконних нормативно-правових актів, із деталізацією та уніфікацією термінів «лізинг» та «фінансовий лізинг» з урахуванням особливостей, зазначених у Конвенції УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг, до якої Україна приєдналась 11 січня 2006 року, та судової практики.

Список використаних джерел:

1. Фінансовий лізинг в Україні : поточний стан та перспективи розвитку. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2541156-finansovij-lizing-v-ukraini-potocnij-stan-ta-perspektivi-rozvitku.html> (дата звернення : 20.12.2019).
2. Січко Д.С. Правова природа лізингу в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2006. 19 с.
3. Снігір Л.П. Лізинг: як використати його переваги. Посібник. Центр комерц. права. Київ, 2011. 127 с.
4. Галецька Т.І. Лізинг в Україні : історичний аспект виникнення та становлення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. : Економіка.* 2010. № 15. С. 390–397.
5. Дергалюк Б.В. Методичні підходи до класифікації лізингу в Україні : проблеми та перспективи. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»* : збірник наукових праць. 2011. № 8. С. 208–213.

6. Левченко О.А. Удосконалення інструментарію фінансово-кредитного механізму забезпечення лізингових операцій в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2018. Випуск 31. С. 88–92.
7. Перетятко Ю.М. Документальне забезпечення операцій фінансового лізингу. *Бухгалтерський облік, аналіз і аудит: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку* : II всеукр. наук.-практ. конф., Чернігів, 21 листопада 2014 р. : тези доповідей. Чернігів : ЧНТУ, 2014. С. 78–80.
8. Фаюра Н.Д., Бондар Т.В. Сутність і значення фінансового лізингу в Україні. *Збірник наукових праць ВНАУ*. 2012. № 3 (69). С. 212–217.
9. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення : 20.12.2019).
10. Договірне право України. Загальна частина : навч. посібник / Т.В. Боднар, О.В. Дзера, Н.С. Кузнецова та ін.; за ред. О.В. Дзери. Київ, Юрінком Інтер, 2008. 896 с.
11. Луць В.В. Кодифікація договірного права (за проектом нового Цивільного кодексу України). *Українське право*. 1997. № 1. С. 76.
12. Сідей О.В. Аналіз поняття «договір» у цивільному праві України. *Європейські перспективи*. 2014. № 1. С. 113–115.
13. Горіславська І.В. Правова природа лізингу та його використання у АПК України. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 1. С. 261–262.
14. Недеря Л.В., Павличук С.В. Багатоаспектний підхід до визначення сутності поняття «лізинг». *Молодий вчений*. 2014. № 6 (09). С. 185–186.
15. Николаєва С.П., Клименко І.В. Бухгалтерський облік у системі договірного процесу щодо лізингових операцій : організаційні положення. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки*. Житомир : ЖДТУ, 2013. № 4 (66). С. 51–65.
16. Про фінансовий лізинг : Закон України від 16 грудня 1997 р. № 723/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/723/97> (дата звернення: 20.12.2019).
17. Панченко М.І. Цивільне право України : Навч. посібник. 2-ге вид. Київ : Знання, 2006. 583 с.
18. Гончаренко В.О. Особливості договору лізингу як виду договору найму (оренди) за цивільним законодавством України. URL: <http://www.apdr.in.ua/v43/20.pdf>. (дата звернення: 20.12.2019).
19. Постанова Верховного Суду України від 7 березня 2018 р. Справа № 310/10926/15-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72970247> (дата звернення: 20.12.2019).
20. Постанова Верховного Суду України від 26 квітня 2018 р. Справа № 911/3483/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73700012> (дата звернення: 20.12.2019).
21. Підсумки діяльності фінансових компаній та юридичних осіб (лізингодавців) за 9 місяців 2019 р. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/FK_III%20kv_2019.pdf (дата звернення: 20.12.2019).